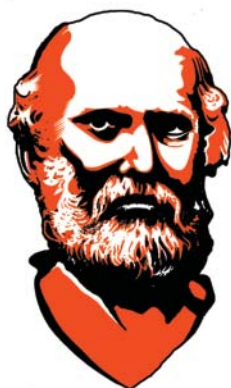

GRAEME GARRARD & JAMES BERNARD MURPHY

ΠΩΣ ΝΑ ΣΚΕΦΤΕΣΤΕ
ΠΟΛΙΤΙΚΑ

Μαθήματα πολιτικής σκέψης από 30 μεγάλους διανοητές

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΩΣ ΝΑ ΣΚΕΦΤΕΣΤΕ
ΠΟΛΙΤΙΚΑ

Μαθήματα πολιτικής σκέψης από 30 μεγάλους διανοητές

ΠΩΣ ΝΑ ΣΚΕΦΤΕΣΤΕ ΠΟΛΙΤΙΚΑ

Τίτλος πρωτοτύπου: *How To Think Politically*

Συγγραφείς: Graeme Garrard & James Bernard Murphy

Μετάφραση-Σημειώσεις: Δημήτρης Αθηνάκης

Επιμέλεια-Διόρθωση: Συλβί Ρηγοπούλου

© 2019, Graeme Garrard & James Bernard Murphy

This translation of *How To Think Politically* is published by Papadopoulos Publishing by arrangement with Bloomsbury Publishing Plc.

© 2020, Εκδόσεις Κυριάκος Παπαδόπουλος Α.Ε. για την ελληνική γλώσσα

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμιά διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Κατά τον Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975), απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

Πρώτη έκδοση: Φεβρουάριος 2020

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

www.epbooks.gr

Καποδιστρίου 9, 144 52 Μεταμόρφωση Αττικής

τηλ.: 210 2816134, e-mail: info@epbooks.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΛΕΙΟ

Μασσαλίας 14, 106 80 Αθήνα, τηλ.: 210 3615334

ISBN 978-960-484-538-5

Graeme Garrard &
James Bernard Murphy

ΠΩΣ ΝΑ ΣΚΕΦΤΕΣΤΕ
ΠΟΛΙΤΙΚΑ

Μαθήματα πολιτικής σκέψης από 30 μεγάλους διανοητές

Μετάφραση-Σημειώσεις:
Δημήτρης Αθηνάκης

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Στους φοιτητές μας:
πρώην, νυν και μέλλοντες

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Χρονολόγιο στοχαστών.....	10
---------------------------	----

Εισαγωγή:

Πολιτική – το δίκαιο του ισχυρού.....	13
---------------------------------------	----

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

1. Κομφούκιος: ο σοφός.....	26
2. Πλάτωνας: ο δραματουργός.....	35
3. Αριστοτέλης: ο βιολόγος.....	43
4. Αυγουστίνος: ο ρεαλιστής.....	50

ΜΕΣΑΙΩΝΑΣ

5. Αλ-Φαράμπι: ο ιμάμης.....	60
6. Μαΐμονίδης: ο νομοθέτης.....	69
7. Θωμάς Ακινάτης: ο εξισορροπιστής.....	79

ΝΕΟΤΕΡΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

8. Νικολό Μακιαβέλι: ο πατριώτης.....	88
9. Τόμας Χομπς: ο απολυταρχικός.....	97
10. Τζον Λοκ: ο πουριτανός.....	107
11. Ντέιβιντ Χιουμ: ο σκεπτικιστής.....	115
12. Ζαν-Ζακ Ρουσό: ο πολίτης.....	125
13. Έντμουντ Μπερκ: ο αντεπαναστάτης.....	134
14. Μέρι Γουλστόουνκραφτ: η φεμινίστρια.....	143

15. Ιμάνουελ Καντ: ο καθαρολόγος.....	152
16. Τόμας Πέιν: ο ταραχοποιός.....	161
17. Γκέοργκ Β. Φ. Χέγκελ: ο θαυμαστός.....	170
18. Τζέιμς Μάντισον: ο ιδρυτής.....	178
19. Αλέξις ντε Τοκβίλ: ο προφήτης.....	188
20. Τζον Στιούαρτ Μιλ: ο ατομικιστής.....	198
21. Καρλ Μαρξ: ο επαναστάτης.....	207
22. Φρίντριχ Νίτσε: ο ψυχολόγος.....	217

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

23. Μαχάτμα Γκάντι: ο πολεμιστής.....	228
24. Σαγίντ Κουτμπ: ο τζιχαντιστής.....	238
25. Χάνα Άρεντ: η παρία.....	247
26. Μάο Τσε Τουνγκ: ο πρόεδρος.....	256
27. Φρίντριχ Χάγκεκ: ο ελευθεριακός.....	265
28. Τζον Ρολς: ο φιλελεύθερος.....	274
29. Μάρθα Νούσπιαουμ: η εξελισσόμενη.....	283
30. Άρνε Νες: ο ορεσίβιος.....	291

Συμπέρασμα: ο δυστυχής γάμος πολιτικής και φιλοσοφίας.....	299
---	-----

Προτεινόμενα αναγνώσματα.....	307
Ευχαριστίες.....	317

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΣΤΟΧΑΣΤΩΝ

Κομφούκιος	551-479 π.Χ.
Πλάτων	περ.428 - περ.347 π.Χ.
Αριστοτέλης	384-322 π.Χ.
Αυγουστίνος	354-430 μ.Χ.
Αλ-Φαράμπι	περ. 872-περ. 950
Μαϊμονίδης	135 ή 1138-1204
Θωμάς Ακινάτης	1225-1274
Νικολό Μακιαβέλι	1469-1527
Τόμας Χομπς	1588-1679
Τζον Λοκ	1632-1704
Ντέιβιντ Χιουμ	1711-1776
Ζαν-Ζακ Ρουσό	1712-1778
Έντμουτ Μπερκ	1729-1797
Μέρι Γουλστόουνκραφτ	1759-1797
Ιμάνουελ Καντ	1724-1804
Τόμας Πείν	1737-1809
Γκέοργκ Β. Φ. Χέγκελ	1770-1831
Τζέιμς Μάντισον	1751-1836
Αλέξις ντε Τοκβίλ	1805-1859
Τζον Στιούαρτ Μιλ	1806-1873
Καρλ Μαρξ	1818-1883
Φρίντριχ Νίτσε	1844-1900

ΠΩΣ ΝΑ ΣΚΕΦΤΕΣΤΕ ΠΟΛΙΤΙΚΑ

Μαχάτμα Γκάντι	1869-1948
Σαγίντ Κουμπ	1906-1966
Χάνα Άρεντ	1906-1975
Μάο Τσε Τουνγκ	1893-1976
Φρίντριχ Χάγιεκ	1899-1992
Τζον Ρολς	1921-2002
Μάρθα Νούσπαουμ	1947-
Άρνε Νες	1912-2009

Εισαγωγή

Πολιτική – το δίκαιο του ισχυρού

Είναι πολύ της μόδας να περιγράφεται η πολιτική ως βάλτος. Για ολίγους, έχει καταντήσει ένα φτηνό θέαμα γεμάτο απάτες, φιλοδοξία και καιροσκοπισμό. Η εμπιστοσύνη στους πολιτικούς θεσμούς και τους ηγέτες έχει βυθιστεί σε νέα ναδίρ, ενώ οι πολιτικοί γίνονται αποδέκτες της μεγαλύτερης περιφρόνησης των τελευταίων γενεών. Ο θυμός και η απομάγευση του ψηφοφόρου διογκώνονται σε σημείο συναγερμού. Απασχολημένοι με κάθε χυδαίο πολιτικό τσακωμό, εντέλει επιτρέπουμε στις αγορές και τους γραφειοκράτες να αποφασίζουν εξ ονόματός μας, αφήνοντας τους πολίτες παραιτημένους και αποκομμένους από την πολιτική, που είναι «μία από τα ίδια». Είναι δύσκολο να υποθέσουμε ότι οι ιδέες, πολλώ δε μάλλον τα ιδανικά, μπορούν να παίξουν τον παραμικρό ρόλο σε ένα τέτοιο συγκείμενο.

Ωστόσο, η πολιτική ανέκαθεν ήταν βρόμικη δουλειά, κυριαρχούμενη περισσότερο από σκοπιμότητες και συμβιβασμούς παρά από υψηλά ιδανικά και αρχές, όσο κι αν τα τελευταία πολλοί τα πιπιλίζουν. Είναι, κατά κανόνα, ένα σκληρό και χυδαίο παιχνίδι, ένα «Game of Thrones», καπελωμένο από συγκρουόμενα συμφέροντα και συναισθήματα, πλούτο και δύναμη. Τις περισσότερες

φορές, είναι απλώς μια φτηνή, βρόμικη υπόθεση, ένας «δύσοσμος βούρκος», όπως την αποκάλεσε ένας Βρετανός πολιτικός του 19ου αιώνα (ο πρωθυπουργός λόρδος Ρόουσμπερι¹). Είναι σκέτη ντροπή που οι πολιτικοί ελιγμοί έχουν ενορχηστρωθεί κυρίως πίσω από κλειστές πόρτες: Ουδείς αξιοπρεπής άνθρωπος, έχει ειπωθεί, θα ήθελε να γνωρίζει πώς φτιάχνονται τα λουκάνικα και οι νόμοι.

Η κοινή αυτή αίσθηση για την πολιτική είναι μερικώς αληθής και δεν ανταποκρίνεται απολύτως στην πραγματικότητα. Ίσως περισσότερο απ' οποιαδήποτε άλλη αρένα, η πολιτική αποκάλυπτει τους ανθρώπους στα χειρότερα αλλά και στα καλύτερά τους. Σήμερα, είμαστε άπαντες εξοικειωμένοι με τα χειρότερα· το βιβλίο αυτό υπενθυμίζει στον αναγνώστη τα καλύτερα, σε μια εποχή που αυτό δεν είναι προφανές, αλλά που χρειάζεται να γίνει, δεδομένων όσων διακυβεύονται. Με όσα ακολουθούν, θα δείξουμε με ποιον τρόπο η πολιτική είναι κατά βάση ένας χώρος όπου οι ιδέες και τα ιδανικά συναντούν τη χειροπιαστή πραγματικότητα και όπου τα ένδοξα λόγια και οι μεγαλειώδεις πράξεις αναμειγνύονται με ποταπά κίνητρα και φτηνές ίντριγκες.

Στην καλύτερη εκδοχή της, η πολιτική μπορεί να είναι «μια σπουδαία και διαφωτιστική δραστηριότητα», όπως την περιέγραψε ο πολιτικός θεωρητικός Μπέρναρντ Κρικ² υπεραμυνόμενος

1. Archibald Philip Primrose, 5th Earl of Rosebery (1847-1929). Φιλελεύθερος πολιτικός, ο οποίος διετέλεσε πρωθυπουργός της Βρετανίας από το 1894 έως το 1895. Οι κακές ιστορικές γλώσσες λένε ότι, πέραν των δυνατών αλόγων που διέθετε στις υποδρομίες, ο κόμης του Ρόουσμπερι ήταν ο καλύτερος πρωθυπουργός της χώρας προτού γίνει πρωθυπουργός – μόλις έγινε, κατέστη αυθαρεί ο χειρότερος. (Σ.τ.Μ.)

2. Sir Bernard Rowland Crick (1929-2008). Έμεινε στην ιστορία για τη σύνταξη του κυβερνητικού κειμένου «Life in the United Kingdom: A Journey to Citizenship» (2004), για το κλασικό *In Defence of Politics* και για το *George Orwell: A Life*, μια βιογραφία του Τζορτζ Όργουελ, στο όνομα του οποίου θεσμοθέτησε βραβείο για την πολιτική δημοσιογραφία. Στα ελληνικά, κυκλο-

της πολιτικής τέχνης. Είναι ο εναλλακτικός τρόπος ελέγχου των πολιτών, πέραν της ισχύος και της απάτης. Ο Κρικ έχει δίκιο όταν λέει ότι η πολιτική μπορεί, και το έχει αποδείξει, να χρησιμοποιηθεί για καλό καγαθό σκοπό, και η ιστορία μάς προσφέρει πλείστα όσα σχετικά παραδείγματα. Είναι ικανή για ηθική υψηλότητα και διανοητικό βάθος, ξένα προς τη σύγχρονη εποχή των τηλεοπτικών ριάλιτι και της κυβέρνησης του Twitter, όπως θα δείτε σε όσα έπονται. Η πολιτική είναι η αρένα όπου θα αποφασιστεί η μοίρα του πλανήτη μας. Ακριβώς γι' αυτόν τον λόγο εμείς, ως πολίτες, έχουμε ευθύνη να εμπλακούμε στην πολιτική. Παραφράζοντας τον Λέον Τρότσκι: Μπορεί να μη σ' ενδιαφέρει η πολιτική, αλλά εσύ την ενδιαφέρεις.

Υποθέτουμε ότι οι πολίτες οφείλουν να είναι ενημερωμένοι. Ταυτόχρονα, όμως, οφείλουν να είναι γνώστες ή ακόμη και σοφοί. Στις μέρες μας, είμαστε πλημμυρισμένοι από πληροφορίες – εντούτοις, η γνώση και η σοφία σπανίζουν περισσότερο από ποτέ. Χάρης στα θαύματα της ψηφιακής τεχνολογίας, πνιγόμαστε σε ωκεανούς δεδομένων, γεγονότων και απόψεων. Αυτό που χρειάζεται τώρα δεν είναι περισσότερη πληροφορία αλλά περισσότερη επίγνωση, όχι πιο πολλά δεδομένα αλλά προοπτικές, όχι περισσότερες απόψεις αλλά σοφία. Στο κάτω κάτω, συνήθως η πληροφόρηση είναι στην πραγματικότητα παραπληροφόρηση και οι πολλές απόψεις δεν εμπεριέχουν πραγματική γνώση, πολλώ δε μάλλον σοφία. Ακόμα και μια γρήγορη ματιά στην κατάσταση της πολιτικής των καιρών μας αρκεί για να διαλύσει κάθε ψευδαίσθηση περί του ότι η έκρηξη της πληροφορίας έχει παραγάγει σοφότερους πολίτες και έχει βελτιώσει την ποιότητα του δημόσιου διαλόγου. Αν μη τι άλλο, η παραπληροφόρηση νικά κατά κράτος τη γνώση.

φόρησε το έργο του *Δημοκρατία. Η εποχή μας σε 15 λέξεις*, μτφρ. δρ Γεώργιος Στείρης, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2006. (Σ.τ.Μ.)

Το *Πώς να σκέφτεστε πολιτικά* θα σας βοηθήσει να προχωρήσετε πέραν της πληροφορίας στον τομέα της πολιτικής, να αποκομίσετε γνώση και, μέσω αυτής, σοφία. Η πληροφορία έχει να κάνει με γεγονότα και είναι συγκεκριμένη. Η γνώση είναι ευρύτερη και υπονοεί την κατανόηση και την ανάλυση. Η σοφία είναι η υψηλότερη και βαθύτερη μορφή επίγνωσης εντός της πραγματικότητας των πάντων. Σας προσκαλούμε να αφουγκραστείτε ένα σύνολο «συνομιλιών» μεταξύ των λαμπρότερων μελετητών της πολιτικής στην ιστορία. Με 30 σύντομα κεφάλαια, θα εισαχθείτε σε ένα πολύμορφο και συναρπαστικό καστ χαρακτήρων, από τον Κομφούκιο, τον πλάνητα σοφό της αρχαίας Κίνας, έως τον Άρνε Νες, τον σύγχρονό μας ορεισίβιο οικολόγο· από τον Αλ-Φαράμπι, τον ιμάμη, στη Χάνα Άρεντ, την εξόριστη Γερμανοεβραία διανοούμενη· από τον Πλάτωνα, τον Έλληνα φιλόσοφο, στον Τζον Ρολς, τον Αμερικανό καθηγητή.

Σε αυτό το βιβλίο, συνυφαίνουμε ιστορίες από τη ζωή και την εποχή κάθε στοχαστή, συζητώντας την κεντρική του ιδέα για την πολιτική, όπως έγινε κοινώς κατανοητή. Όλοι ανεξαιρέτως αποπειράθηκαν να διυλίσουν την πολιτική πληροφορία του καιρού τους ως γενική σοφία περί του πώς να ευημερούμε, ως άτομα και ως κοινότητες. Έχουμε επιλέξει 30 από τους σοφότερους και πιο επιδραστικούς πολιτικούς στοχαστές στην ιστορία – από την Ασία, την Αφρική, την Ευρώπη και την Αμερική. Ολοκληρώνουμε κάθε κεφάλαιο με σκέψεις για τη γνώση και τη σοφία που καθένας συνεισφέρει στις σύγχρονες πολιτικές προκλήσεις.

Ένα απλό γκουκλάρισμα θα αποκαλύψει τεράστια ποσότητα πληροφορίας για τη ζωή και τις ιδέες των εν λόγω στοχαστών. Έχει σημασία να ξεκινήσουμε με ορισμένα βασικά γεγονότα και απόψεις, παρότι πολλοί εξ ημών διψάμε για περισσότερα. Θέλουμε να απλωθούμε πιο πολύ και να σκάψουμε βαθύτερα, καθώς και να ενσωματώσουμε όλες αυτές τις πληροφορίες σε μια

συνεκτική και συναρπαστική κατανόηση της πολιτικής. Με 50 χρόνια έρευνας και διδασκαλίας στις πλάτες μας, έχουμε συνθέσει τεράστιες ποσότητες ιστορικών δεδομένων και φιλοσοφικού στοχασμού σε έναν τόμο. Σκοπός μας, αντί να σας φορτώσουμε με περισσότερα γεγονότα, είναι να σας συστήσουμε ορισμένα από τα σπουδαιότερα πολιτικά μυαλά, τις σημαντικότερες ιδέες στην ιστορία, ώστε να κινητοποιήσουμε το ενδιαφέρον σας και να ενεργοποιήσουμε τη φαντασία σας.

Η πολιτική είναι κάτι περισσότερο από μια απλή σύγκρουση συμφερόντων. Οι ιδέες και οι απόψεις παίζουν καθοριστικό ρόλο στις ανθρώπινες σχέσεις, οι οποίες δεν έχουν μόνο πρακτική πλευρά. Αυτό φάνηκε πολύ καθαρά στην ίδρυση των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, μια μάχη ιδεών και όπλων ταυτόχρονα, όπως ακριβώς και στη Γαλλική και τη Ρωσική Επανάσταση. Στο ίδιο πλαίσιο, ο πρόσφατος ξεσηκωμός των λαϊκιστών κατά της παγκοσμιοποίησης, του ισλάμ και της μετανάστευσης είναι μια μάχη τόσο για την ταυτότητα και τις αξίες όσο και για την εξουσία και τα συμφέροντα. Γι' αυτόν τον λόγο, οι ιδέες και οι έννοιες ανέκαθεν καθίστανται κατά κάποιον τρόπο αντικείμενο συζήτησης σε όλα τα πολιτικά συστήματα. Το σημείο όπου οι απόψεις συναντούν την πραγματικότητα είναι συχνά ένας τόπος συνεργασίας και σύγκρουσης ταυτόχρονα, ιδεαλισμού και κυνισμού, ελπίδας και απελπισίας. Ακριβώς εκεί η φιλοσοφία μπορεί να ρίξει το περισσότερο φως στην πολιτική. Δίχως αυτό το φως, είναι πράγματι ένα σκοτεινό πεδίο όπου συγκρούονται απαίδευτα στρατεύματα τη νύχτα.

Καμία έννοια δεν συνδέεται συχνότερα με την πολιτική από την ισχύ. Τι άλλο θα ήταν η πολιτική αν όχι η αρένα όπου όλοι κυνηγούν, μάχονται και εξασκούνται στην εξουσία; Και όντως, η εξουσία ασκείται στις οικογένειες, τις εκκλησίες και τους χώρους εργασίας, αλλά η υπέρτατη εξουσία περιβάλλει τις κυβερνήσεις

και την πολιτική. Οι ίδιες οι κυβερνήσεις ορισμένες φορές καθορίζονται από το μονοπώλιό τους στη νόμιμη άσκηση της κατασταλτικής εξουσίας.

Εάν οι άνθρωποι είχαν την εγγενή τάση να συμφωνούν για την κοινή τους ζωή, τότε δεν θα υπήρχε καμιά ανάγκη για άσκηση εξουσίας και καμιά χρεία πολιτικής. Ρέπουμε, όμως, στη διαφωνία, οπότε πρέπει κανείς να έχει τη δύναμη να παίρνει αποφάσεις, μεταξύ πολλών άλλων, για το αν θα προχωρήσει σε πόλεμο ή τι φόρους θα επιβάλει. Η πολιτική της εξουσίας δεν είναι μόνον αναπόφευκτη αλλά και ιδιαζόντως βρόμικη και αχρεία υπόθεση. Είναι ένα κυνήγι μηδενικού αθροίσματος: την ισχύ που έχει κερδίσει ένα πρόσωπο, κόμμα ή έθνος την έχει απολέσει ένα άλλο. Κατά κανόνα, η οικονομική δραστηριότητα μπορεί να κάνει τον καθένα πλουσιότερο· στην πολιτική, όμως, δεν μπορούν να εξουσιάζουν όλοι· υπάρχουν πάντοτε νικητές και ηττημένοι.

Εάν η πολιτική είναι η μάχη για την εξουσία, τότε σε τι διαφέρει από τη συμπεριφορά των ζώων; Στο κάτω κάτω, βλέπουμε μάχες για ισχύ, κυριαρχία και επιβολή σε όλο το ζωικό βασίλειο. Είναι, άραγε, οι πολιτικές μάχες απλώς και μόνο τελετουργικές συγκρούσεις; Μήπως οι πολιτικοί ηγέτες δεν είναι τίποτε άλλο παρά άτριχοι πίθηκοι που επιβεβαιώνουν την κυριαρχία τους; Ορισμένοι πολιτικοί φιλόσοφοι συγκρίνουν πράγματι την πολιτική με τις μάχες των ζώων για κυριαρχία. Παρά ταύτα, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, αυτό που καθιστά μοναδική την πολιτική των ανθρώπων είναι ότι δεν παλεύουν μόνο για εξουσία αλλά και για δικαιοσύνη. Τα υπόλοιπα ζώα μπορούν να επικοινωνήσουν την ευχαρίστηση ή τον πόνο, μα μόνον η ανθρώπινη γλώσσα είναι σε θέση να εκφράσει τις διαφορές μεταξύ καλού και κακού, σωστού και λάθους, δίκαιου και άδικου.

Προκειμένου να αντιληφθούμε τη σημασία και της ισχύος και της δικαιοσύνης στην πολιτική, μπορούμε να συγκρίνουμε

μια κυβέρνηση που έχει εξουσία αλλά όχι νομιμοποίηση με μια κυβέρνηση που έχει νομιμοποίηση αλλά όχι εξουσία. Κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η ναζιστική Γερμανία επέβαλε πολλές κυβερνήσεις στα ηττημένα έθνη της Ευρώπης, κατακτώντας τον έλεγχο κάθε χώρας, ενώ ταυτόχρονα στερείτο κάθε νομιμοποίησης ή δικαίου. Την ίδια στιγμή, πολλές νομιμοποιημένες κυβερνήσεις της κατεχόμενης Ευρώπης κατέφυγαν στο Λονδίνο. Καθένα από αυτά τα είδη διακυβέρνησης είναι μοιραία ελαττωματικό: Η εξουσία δίχως δικαιοσύνη βρίσκεται συχνά σε εμπόλεμη κατάσταση με τους πολίτες· η δικαιοσύνη δίχως εξουσία δεν μπορεί να προστατέψει τα δικαιώματα των πολιτών. Ποιος θα ήθελε να ζήσει υπό μια κυβέρνηση που θα είχε μόνον εξουσία, ή υπό μίαν άλλη που θα διέθετε μόνο δικαιοσύνη; Όλοι επιθυμούμε η εξουσία να ασκείται δίκαια και η δικαιοσύνη να ελέγχει την εξουσία.

Επομένως, η πολιτική είναι η τομή ισχύος και δικαιοσύνης: ισχύς που δικαιώνει και δικαιοσύνη που ενισχύεται. Πολιτική σημαίνει το σωστό που γίνεται δυναμικά και τη δύναμη που ασκείται σωστά. Η δράση της πολιτικής είναι η απόπειρα να αποδοθεί η έννοια της δικαιοσύνης στην εξουσία. Τι αξία έχει η δικαιοσύνη που δεν επιβάλλεται και δεν εφαρμόζεται; Τι αξία έχει η εξουσία που δεν καθοδηγείται από τη δικαιοσύνη; Η πρώτη είναι σκέτη φαντασία και η δεύτερη σκέτη θηριωδία. Η δικαιοσύνη είναι εκείνη που αποδίδει στον νόμο την «καθοδηγητική του δύναμη» διά της υπόδειξης του ορθού· η εξουσία είναι εκείνη που αποδίδει στον νόμο τη «δύναμη επιβολής του» διά της επιβολής κυρώσεων, προκειμένου να διασφαλιστεί η συμμόρφωση. Αν οι άνθρωποι ήταν μόνο καλοί, ο νόμος θα χρειαζόταν απλώς για να μας κατευθύνει στο σωστό και το δίκαιο· ωστόσο, ενώπιον του εγωιστικού ανυπότακτου της ανθρώπινης φύσης, η δικαιοσύνη οφείλει να βασίζεται στην επιβολή κυρώσεων.

Ο αφελής ιδεαλιστής πιστεύει ότι η πολιτική εξαντλείται στη

δικαιοσύνη· ο αφελής κυνικός πιστεύει ότι η πολιτική εξαντλείται στην εξουσία. Οι σπουδαίοι πολιτικοί στοχαστές που θα γνωρίσουμε σε αυτό το βιβλίο απέχουν παρασάγγας από την αφέλεια και στις δύο εκφάνσεις της· όλοι ανεξαίρετως θεωρούν την πολιτική την τομή δικαιοσύνης και ισχύος, παρότι διαφωνούν στο τι είναι δικαιοσύνη και τι είναι ισχύς, και πού οφείλουν να συναντηθούν. Ορισμένοι, όπως ο Αυγουστίνος, ο Μακιαβέλι, ο Χομπς, ο Νίτσε και ο Μάο, δίνουν έμφαση στην πολιτική της ισχύος: Ο Αυγουστίνος συγκρίνει τις κυβερνήσεις με το οργανωμένο έγκλημα, για παράδειγμα, τη στιγμή που ο Μάο διακηρύσσει ότι η πολιτική εξουσία εκπηγάει από τις κάννες των όπλων. Άλλοι, όπως ο Πλάτωνας, ο Ακινάτης, ο Λοκ, ο Ρουσό, ο Πέιν, ο Καντ, ο Μιλ, ο Ρολς και η Νούσμπαουμ, δίνουν έμφαση στην πολιτική της δικαιοσύνης: Ο Πλάτωνας θεωρεί ότι η δικαιοσύνη θα εμφανιστεί μόνον όταν οι φιλόσοφοι αναλάβουν τα ηνία, ενώ η Νούσμπαουμ πιστεύει ότι η δικαιοσύνη θα έρθει μόνον όταν οι πολίτες θα είναι πλήρως προετοιμασμένοι για αυτοδιακυβέρνηση.

Το ιδανικό της δικαιοσύνης είναι αυτό που καθιστά την πολιτική υψιπετή, τη στιγμή που η μάχη για την εξουσία καθιστά την πολιτική χυδαία. Ο λόρδος Άκτον,³ ο σπουδαίος ιστορικός του 19ου αιώνα, σε μια δημοφιλή του προειδοποίηση αναφέρει ότι «η εξουσία έχει την τάση να διαφθείρει και η απόλυτη εξουσία διαφθείρει απόλυτα». Αναφερόταν εδώ στην παπική εξουσία, καταδεικνύοντας ότι η εξουσία μπορεί να καταστρέψει τον χαρακτήρα ακόμη και των καλύτερων ανθρώπων. Είμαστε όλοι

3. John Emerich Edward Dalberg-Acton (1834-1902). Άγγλος καθολικός, ιστορικός, συγγραφέας και πολιτικός, ένας φιλελεύθερος που αποστρεφόταν κάθε φανατισμό και είχε επηρεάσει τη σκέψη της εποχής του. Η φράση του κειμένου συνοδεύεται από το «οι σπουδαίοι άνδρες είναι πάντοτε κακοί άνδρες», φράση για την οποία έμεινε στην ιστορία. Στα ελληνικά, κυκλοφορεί το έργο του *Από την Αναγέννηση στην Αμερικανική Επανάσταση. Η φιλελεύθερη ματιά στην ιστορία*, μτφρ. Ανδρέας Παπιάς, εκδ. Σμίλη, Αθήνα 2008. (Σ.τ.Μ.)

πολύ εξοικειωμένοι με την ηθική διαφθορά των ισχυρών – από την απροσμέτρητη διαφθορά των Ρωμαίων αυτοκρατόρων έως τον αιματηρό τρόπο των ναζί και των κομμουνιστών δικτατόρων. Παρά ταύτα, η απόλυτη απουσία εξουσίας εξίσου ρέπει στη διαφθορά: Συστήματα δικαιοσύνης μακριά από τις απαιτήσεις της εξουσίας τείνουν να καθίστανται ουτοπικά, ανεύθυνα και επικίνδυνα. Γάλλοι και Ρώσοι πολιτικοί στοχαστές προ των διάσημων επαναστάσεών τους ήταν παντελώς ανίσχυροι· συνεπώς, επινόησαν φιλόδοξα σχέδια για τον περιορισμό των γάμων, για τις κοινωνικές τάξεις, τη θρησκεία, την περιουσία, τα χρήματα και το ημερολόγιο. Η εχέφρων πολιτική σκέψη επαφίεται στην πεντακάθαρη κατανόηση των απαιτήσεων τόσο της δικαιοσύνης όσο και της εξουσίας. Όσο οι πολίτες εξακολουθούν να απαιτούν από την εξουσία να είναι δίκαιη, να μπορεί να επανορθώνει, θα χρειαζόμαστε τη βοήθεια των πολιτικών φιλοσόφων για να κατανοήσουμε τις απαιτήσεις της δικαιοσύνης.

Πώς σχετίζονταν οι σπουδαίοι πολιτικοί στοχαστές με την πολιτική των καιρών τους; Όπως θα δούμε, ορισμένοι εξ αυτών είναι καθαρά θεωρητικοί, μακριά από την άσκηση της εξουσίας – Αλ-Φαράμπι, Γουλστούνκραφτ, Καντ, Χέγκελ, Νίτσε, Άρεντ, Χάγιεκ και Ρολς· ήταν είτε πολύ ριζοσπάστες είτε πολύ ακαδημαϊκοί για να εμπλακούν άμεσα με την πολιτική. Άλλοι, πάλι, είχαν πολιτική εξουσία· ο Μακιαβέλι και ο Χιουμ ήταν διπλωμάτες· ο Μπερκ, ο Τοκβίλ και ο Μιλ ήταν βουλευτές· ο Μάντισον και ο Μάο ήταν ιδρυτές και επικεφαλής σύγχρονων κρατών. Εντούτοις, οι περισσότεροι πολιτικοί φιλόσοφοι δεν ήταν ούτε καθαρά θεωρητικοί ούτε καθαροί πολιτικοί, αλλά συμβουλάτορες που αποπειράθηκαν να επηρεάσουν τους πολιτικούς ηγέτες της εποχής τους. Ο Κομφούκιος, για παράδειγμα, προσέφερε σοφές συμβουλές σε διάφορους Κινέζους ηγέτες, μόνο και μόνο για να καταλήξει στην περιφρόνηση και την εξορία. Ο Πλάτωνας διακινδύνευσε τη ζωή

του ταξιδεύοντας στη Σικελία με τη φρούδα ελπίδα διαμόρφωσης ενός ντόπιου τυράννου,⁴ ενώ ο Αριστοτέλης έδινε συμβουλές στον πρώην μαθητή του Μέγα Αλέξανδρο, τις οποίες εκείνος αγνόησε παντελώς. Ο Τόμας Πείν, από πλευράς του, έπαιξε εξέχοντα ρόλο κινητοποιώντας τις μάζες όχι σε μία αλλά σε δύο σημαντικές επαναστάσεις. Με άλλα λόγια, οι περισσότεροι πολιτικοί φιλόσοφοι γύρεψαν να επηρεάσουν τους ηγέτες των ημερών τους. Ωστόσο, και αυτό είναι το κρίσιμο, οι 30 στοχαστές που έχουμε επιλέξει εδώ έκαναν πολύ περισσότερα από αυτά. Συνέγραψαν όλοι τους έργα στα οποία ανέδειξαν ζητήματα, έθεσαν ερωτήματα και προσέφεραν ιδέες για την πολιτική, που υπερέβησαν τις σύγχρονές τους συνθήκες. Ως αποτέλεσμα, έχουν πολλά να μας πουν σήμερα. Καλά θα κάνουμε να τους ακούσουμε προσεκτικά.

Η ιστορία, έχει αναφερθεί, δεν επαναλαμβάνεται, ωστόσο συχνά δικαιώνεται. Αν είχαμε γράψει αυτό το βιβλίο 100 χρόνια νωρίτερα, πιθανόν δεν θα είχαμε συμπεριλάβει αρκετούς σημαντικούς αρχαίους στοχαστές, όπως ο Κομφούκιος, ο Αλ-Φαράμπι και ο Μαϊμονίδης. Στις αρχές του 20ού αιώνα, η ιστορία έμοιαζε να έχει προσπεράσει την κομφουκιανή, ισλαμική και εβραϊκή πολιτική σκέψη. Ωστόσο, προς έκπληξη όλων, έχουμε γίνει πρόσφατα μάρτυρες της αναβίωσης του κομφουκιανισμού στη μεταμοαϊκή Κίνα, της έκρηξης της ισλαμικής πολιτικής θεωρίας ανά την υφήλιο, και της ανάδυσης ενός εβραϊκού κράτους στη Μέση Ανατολή. Σήμερα, τίποτα δεν μοιάζει να κουμπώνει περισσότερο με την εποχή μας από αυτούς τους άλλοτε σχεδόν λησμονημένους στοχαστές. Όπως μας είχε υπενθυμίσει ο Ουίλιαμ Φόκνερ: «Το παρελθόν δεν πεθαίνει ποτέ. Δεν είναι καν παρελθόν».⁵ Όσο

4. Πρόκειται για τον τύραννο των Συρακουσών Διονύσιο Α', τον οποίο ανεπιτυχώς προσπάθησε να εκπαιδέψει στη θεωρία του ο Πλάτωνας, κατά την επίσκεψή του στην Κάτω Ιταλία και τη Σικελία, τα έτη 389-390 π.Χ. (Σ.τ.Μ.)
5. Απόσπασμα από το μυθιστόρημα *Ρέκβιεμ για μια μοναχή* (*Requiem for a*

για το μέλλον, έχουμε επιλέξει τον Άρνε Νες ως τον τελευταίο μας στοχαστή, αλλάζοντας κατάτι τη χρονολογική σειρά. Οι στοχασμοί του για τη σχέση του ανθρώπου με τη φύση θα καθίσταται όλο και σημαντικότεροι, καθώς περνούν τα χρόνια.

Η πολιτική, ως τρόπος διοίκησης των ανθρώπινων κοινωνιών περισσότερο διά της επιχειρηματολογίας παρά διά της καθαρής ισχύος, αναδύθηκε σχετικά πρόσφατα στην ιστορία του ανθρώπου και ενδέχεται κάλλιστα να εκλείψει στο μέλλον. Όσο οι καταναλωτές αντικαθιστούν τους πολίτες και οι γραφειοκράτες παίρνουν τη θέση των πολιτικών, οι ανθρώπινες κοινωνίες θα μπορούσαν άνετα στο μέλλον να κυβερνώνται από κάποιον συνδυασμό της αγοράς και των ρυθμιστών της. Κατά πολλούς τρόπους, βέβαια, μια οικονομία της αγοράς διοικούμενη από τεχνοκράτες θα ήταν πιο οργανωμένη και αποτελεσματική από τη χασοτική, αμφιλεγόμενη και αβέβαιη κυβέρνηση της πολιτικής. Οι καταναλωτές θα ήταν πιο ευτυχισμένοι και οι κυβερνήσεις πιο προβλέψιμες. Για να αναλογιστείτε τι θα μπορούσε να απολεστεί σε έναν τέτοιον κόσμο, καλά θα κάνετε να ξεκινήσετε το ταξίδι σας γυρνώντας αυτήν τη σελίδα.

nun - 1951), που έχει μεταφερθεί στον κινηματογράφο και το θέατρο, και στην Ελλάδα. Οι συγγραφείς ίσως κλείνουν προθύστερα το μάτι στην περίφημη ομιλία του Μπαράκ Ομπάμα, υπό τον τίτλο «Μια τελειότερη ενότητα» («A more perfect union»), στις 18 Μαρτίου 2008, στο συνέδριο του κόμματός του στη Φιλαδέλφεια, κατά την εκστρατεία για το χρίσμα των Δημοκρατικών. Είχε αναφέρει, ελαφρώς παραφρασμένες, τις λέξεις του Φόκνερ, στο πλαίσιο ομιλίας του για τις φυλετικές διακρίσεις, προκαλώντας αίσθηση, έπειτα από το σκάνδαλο που ξέσπασε με τις αμφιλεγόμενες θέσεις του πάστορα και πνευματικού τού τότε γερουσιαστή Ομπάμα, του Jeremiah Wright, ο οποίος απομακρύνθηκε από επικεφαλής της Επιτροπής Αφροαμερικανικής Θρησκευτικής Ηγεσίας (African American Religious Leadership Committee). Λέγεται ότι ο σύμβουλος του David Axelrod τού απάντησε, όταν έλαβε το σχέδιο της ομιλίας το οποίο είχε γράψει ο ίδιος ο Ομπάμα, κόντρα στα ειωθότα: «Γι' αυτό πρέπει να γίνεις πρόεδρος». (Σ.τ.Μ.)

Αρχαιότητα

1

Κομφούκιος: ο σοφός 551-479 π.Χ.

Δολοφονίες, προδοσίες, ανταρσίες, πόλεμοι και βασανιστήρια ήταν η κανονικότητα στα φεουδαρχικά βασίλεια της αρχαίας Κίνας, του μεγαλύτερου αδιάλειπτου πολιτισμού στον κόσμο. Κατά τη διάρκεια αυτού που ονομάζεται «Περίοδος της Άνοιξης και του Φθινοπώρου», η οποία διήρκεσε από το 771 έως τα μέσα του 5ου αιώνα π.Χ., φιλόδοξοι ηγέτες μετέτρεψαν σταδιακά σε μεγαλύτερα βασίλεια εκατοντάδες κρατίδια που βρίσκονταν σε διαμάχη. Όπως και με την Ιταλία της Αναγέννησης περί τα 2.000 χρόνια αργότερα, αυτή η περίοδος των βίαιων πολιτικών συγκρούσεων ήταν ταυτόχρονα μια περίοδος εξέχοντος πολιτιστικού και διανοητικού αναβρασμού.

Εν μέσω πολιτικών αναταραχών, εντός και μεταξύ των πλείστων όσων εμπόλεμων κρατών, ο Κομφούκιος θέλησε να φέρει την τάξη, τη δικαιοσύνη και την αρμονία στην κοινωνία, προσφέροντας τις συμβουλές του σε μια σειρά ηγετών. Παρότι είχε μια κάποια επιρροή σε ορισμένους άρχοντες, ιδίως στην πατρίδα του, στην επαρχία Λου, εν γένει οι επίμονες προσπάθειες του Κομφούκιου να προωθήσει τη διακυβέρνηση με ανθρώπινο πρόσωπο οδήγησαν απλώς στη δίωξη και την εξορία του – έγινε νομάς από

βασίλειο σε βασίλειο. Όπως και ο Καρλ Μαρξ στην Ευρώπη του 19ου αιώνα, έζησε φτωχός, εξορίστηκε και ελάχιστα αναγνωρίστηκε εν ζωή. Όταν ο αγαπημένος του μαθητής κατέφυγε στον πάμφτωχο 73χρονο Κομφούκιο αναζητώντας τη σοφία του, ο δάσκαλός του κατάφερε να του προσφέρει μόνον έναν γεμάτο νόημα αναστεναγμό.

Ο Κομφούκιος –τον οποίο οι Ιησουίτες ιεραπόστολοι στην Κίνα αποκαλούσαν διάσημο δάσκαλο «Κόνγκτζι» («Διδάσκαλος Κονγκ»)– έζησε πριν από 25 αιώνες. Όπως πολλοί επιδραστικοί δάσκαλοι στην παγκόσμια ιστορία, σαν τον Ιησού και τον Σωκράτη, ποτέ δεν έγραψε λέξη, κι έτσι η γνώση μας για τον ίδιο χρειάστηκε να αναδομηθεί από αναφορές μαθητών και εχθρών του, συχνά αιώνες αργότερα. Επομένως, πάντοτε θα υπάρχει βαθιά αβεβαιότητα γύρω από την ακριβή φύση της διδασκαλίας του. Και πάλι όπως ο Ιησούς και ο Σωκράτης, ο Κομφούκιος υπέστη διώξεις και αποτυχίες εν ζωή, ωστόσο διαμόρφωσε σε βάθος τις επόμενες γενιές, καθιστάμενος μακράν ο πιο επιδραστικός δάσκαλος στην ιστορία της Κίνας. Μεταγενέστερα γραπτά για τον Κομφούκιο, όπως τα *Ανάλεκτα*, μια συλλογή γνωμικών και ιδεών που αποδόθηκαν στον Μέγα Σοφό από τους ακολούθους του, αναφέρουν όχι μόνον όσα είπε αλλά και, εξίσου σημαντικά, τι έπραξε και πώς έζησε.

Ο Κομφούκιος προτίμησε σαφώς την ηθική της προσωπικής αρετής έναντι εκείνης των κανόνων και των νόμων: «Αν τους κατευθύνετε με νόμους και τους συγκρατήσετε με τιμωρίες, τότε οι απλοί άνθρωποι θα μείνουν μακριά από μελάδες, αλλά δεν θα έχουν καμία αίσθηση αισχύνης. Αν τους καθοδηγήσετε με αρετή και τους συγκρατήσετε με τις τελετουργίες, εκείνοι, εκτός του ότι θα έχουν την αίσθηση της αισχύνης, θα αναμορφώσουν εαυτούς». Ο στόχος στη σύγχρονη δυτική ηθική και στον νόμο είναι να συγκρατήσει τις πράξεις μας εντός λογικού ηθικού και νομι-

κού πλαισίου. Παρότι ορισμένοι τέτοιοι μαξιμαλισμοί μπορούν να εντοπιστούν στα αναφερόμενα γνωμικά του Κομφούκιου, όπως το «Μην κάνεις στους άλλους αυτό που δεν θέλεις να σου κάνουν», η κομφουκιανή σκέψη εν γένει εστιάζεται όχι στις πράξεις αλλά στον χαρακτήρα του υποκειμένου. Η ηθική του, όπως εκείνη του Σωκράτη και του Ιησού, είναι περισσότερο μια ηθική τού *είναι* παρά μια ηθική τού *πράττειν*. Προτού μπορέσουμε να πράξουμε το σωστό, πρέπει να γίνουμε σωστοί.

Η πρόκληση μιας κομφουκιανής ζωής έγκειται στο να μετατραπεί κανείς σε ένα συγκεκριμένο είδος ανθρώπου: σε κάποιον του οποίου οι ορέξεις, τα πάθη, οι σκέψεις και οι πράξεις είναι εναρμονισμένα με μια έμφυτη προδιάθεση καλοσύνης έναντι όλων των όντων. Η αρετή, όμως, εμπεριέχει εξίσου τις αγαθές δεξιότητες και την αγαθή επιθυμία: Ο ενάρετος άνθρωπος καλλιεργεί την καλοπροαίρετη προδιάθεση, η οποία πρέπει να εκφράζεται με πράξεις απόλυτης ευπρέπειας. Αυτός ο «τρόπος» ή αυτός ο «δρόμος» της ηθικής πειθαρχίας εστιάζεται στην επιβολή στα εσώτερα πάθη και σκέψεις, όπως και στον έλεγχο του εξωτερικού τελετουργικού. Η αληθής καλοσύνη προϋποθέτει επιδεξιότητα και στους προσωπικούς και στους κοινωνικούς κώδικες, που επιβάλλουν σεβασμό για κάθε άνθρωπο. Επειδή η σκέψη του Κομφούκιου επικεντρώνεται στην τελετουργία, ο ίδιος δίνει έμφαση στο πρότυπο συμπεριφοράς σε κάθε πεδίο της ζωής: Η ηθική αξία του καθενός μετριέται από τον βαθμό εγκράτειας έναντι αυτών των κανόνων, που αντικατοπτρίζει την εσώτερη αρμονία του.

Ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης, τους οποίους θα συναντήσουμε αμέσως παρακάτω, ανέπτυξαν έναν παρόμοιο συνδυασμό αισθητικών και ηθικών ιδανικών κατά την έννοια του «καλού καγαθού». Ο ενάρετος κώδικας περιλαμβάνει και το ηθικό αγαθό και την ευγένεια ή την ομορφιά. Δεν αρκεί να έχει κανείς καλές

προθέσεις ή καλούς τρόπους. Το κομφουκιανό ιδανικό της αρετής, όπως και το αρχαιοελληνικό, είναι ταυτόχρονα αισθητικό και ηθικό, ενώ σχετίζεται με τη ζωή του ανθρώπου συνολικά. Και τα δύο ιδεώδη δίνουν έμφαση στην ουσιαστική ενότητα των αρετών που ενυπάρχουν σε κάθε άτομο αγαθού χαρακτήρα.

Ο Κομφούκιος περιγράφει το δικό του ταξίδι προς την αρετή σε ένα διάσημο απόσπασμα από τα *Ανάλεκτα*: «Στα δεκαπέντε κυριεύτηκα από την επιθυμία να μελετήσω· στα τριάντα στάθηκα στα πόδια μου· στα σαράντα δεν είχα πια αμφιβολίες· στα πενήντα γνώριζα την Ουράνια Εντολή· στα εξήντα το αυτί μου είχε ασκηθεί να την ακούει· στα εβδομήντα μπορούσα να ακολουθώ ό,τι επιθυμούσε η καρδιά μου, χωρίς να παραβαίνω τους κανόνες».⁶

Καταρχάς, βλέπουμε τη θρυλική έμφαση στη μάθηση. Δι' αυτής, ο Κομφούκιος σαφώς δεν εννοεί μόνο την εκμάθηση της πληροφορίας. Η κομφουκιανή μάθηση σημαίνει «από μνήμης μάθηση», δηλαδή μελέτη κλασικών ιστοριών, ασμάτων, βιβλίων και ποιημάτων μέχρι να ενσωματωθούν στα βαθύτερα πιστεύω και τις επιθυμίες του ανθρώπου. Ένας μελετητής του Κομφούκιου, λέει ένας μεταγενέστερος σοφός, δεν επεξηγεί τους κλασικούς· περισσότερο αφήνει τους κλασικούς να τον επεξηγήσουν. Πράγματι, αυτού του είδους η μάθηση εμπεριέχει έναν βαθμό απομνημόνευσης. Ακόμη κι έτσι, ο στόχος δεν είναι απλώς και μόνο η αποστήθιση αλλά η βίωση των κλασικών κειμένων. Ο κομφουκιανισμός είναι κάτι περισσότερο από μια απλή πολιτική θεωρία· είναι τρόπος ζωής.

Δεύτερον, με το «στάθηκα στα πόδια μου» ο Κομφούκιος δεν εννοεί την υιοθέτηση μιας συγκεκριμένης ιδεολογίας αλλά, πε-

6. *Τα Ανάλεκτα του Κομφούκιου. Φιλοσοφικές συνομιλίες με τους μαθητές του*, μτφρ. Σωτήρης Χαλικιάς, εκδ. Ίνδικτος, 2001. (Σ.τ.Μ.)

ρισσότερο, την κατανόηση των ευθυνών της θέσης και της στάσης του καθενός με την κατάκτηση της εθιμοτυπικής ευπρέπειας.

Τρίτον, «η απελευθέρωση από τις αμφιβολίες» σημαίνει πολύ περισσότερα από τη βεβαιότητα των απόψεων· σημαίνει την εναρμόνιση των βεβαιοτήτων με την ηθική μας. Η απελευθέρωση από τις αμφιβολίες σημαίνει την απελευθέρωση από τις ψυχικές συγκρούσεις και ενοχές, από το να πατάμε σε δύο βάρκες.

Τέταρτον, η κατανόηση της «Ουράνιας Εντολής» μπορεί εύκολα να δυσερμηνευτεί. Η κομφουκιανή ηθική δεν βασίζεται στην υποταγή στη θέληση του προσωπικού θεού. Ο Κομφούκιος φαίνεται να εννοεί μάλλον ότι η ζωή μας πρέπει με κάποιον τρόπο να ενταχθεί στη συμπατική τάξη συνολικά. Για τον ίδιο, το δράμα της ανθρώπινης ζωής πρέπει να συμβαδίζει με το μείζον δράμα της ζωής του σύμπαντος, ενδεχομένως συμπεριλαμβάνοντας τη μοίρα και το ιερό βασίλειο των προγόνων.

Πέμπτον, με την πρόταση «το αυτί μου είχε ασκηθεί να την ακούει» επικεντρώνεται σε μια αισθητική –ή ακόμη και μουσική– διάσταση της αρετής. Ο ενάρετος ηθικός είναι εκείνος του οποίου οι σύνολοι τρόποι και η συμπεριφορά έχουν διαμορφωθεί από την αρμονία που έχει ενσωματωθεί στην υψιπετή ποίηση και στο υψηλό θέατρο, όπως και στην ίδια τη μουσική. Τα αισθήματα και οι χειρονομίες του είναι τόσο «εξασκημένα να ακούνε» τα αγνότερα ιδανικά του πολιτισμού, που ο κώδικάς του μπορεί να ονομαστεί «ποίηση εν δράσει».

Τέλος, διά της ισόβιας προσπάθειας για αυτοπειθαρχία και καλλιέργεια, ο ενάρετος άνθρωπος μπορεί να ακολουθεί οποιαδήποτε επιθυμία του χωρίς κανέναν φόβο ότι θα κάνει οτιδήποτε απρεπές. Πλέον δεν θα μιμείται κανένα εξωτερικό πρότυπο· θα έχει γίνει ο ίδιος πρότυπο. Οι φυσικές ή αυθόρμητες επιθυμίες θα είναι πλήρως εναρμονισμένες με την αληθή καλοσύνη και την εθιμοτυπική ευπρέπεια.

GRAEME GARRARD & JAMES BERNARD MURPHY

ΠΩΣ ΝΑ ΣΚΕΦΤΕΣΤΕ ΠΟΛΙΤΙΚΑ

Πόσο απαραίτητη είναι η πολιτική σκέψη σήμερα, που η εμπιστοσύνη σε θεσμούς και ηγέτες έχει βυθιστεί στο ναδίρ; Είμαστε πολιτικά, οικονομικά ή θρησκευτικά ζώα; Πρέπει να ζούμε σε μικρές πόλεις-κράτη, σε έθνη ή σε πολυεθνικές αυτοκρατορίες; Ποιες αξίες οφείλει να προωθεί η πολιτική; Ο πλούτος πρέπει να είναι ατομικός ή συλλογικός; Τα ζώα έχουν δικαιώματα;

Οι Graeme Garrard και James Bernard Murphy, με 50 χρόνια έρευνας και διδασκαλίας στην πολιτική θεωρία και τη φιλοσοφία στις πλάτες τους, μας εισάγουν σε ένα καστ 30 συναρπαστικών πολιτικών στοχαστών. Σήμερα, περισσότερο από ποτέ, πρέπει να θυμηθούμε ότι η πολιτική μπορεί να είναι μια ευγενής, συναρπαστική και πολιτισμένη τέχνη, και να κατανοήσουμε τα θεμέλιά της μέσα από τη ζωή και τη σκέψη των μεγάλων οραματιστών.

Μια θαυμάσια εισαγωγή, γεμάτη με σαφή επιχειρηματολογία και καθηλωτικές λεπτομέρειες.

STEVEN PINKER, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΓΝΩΣΤΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΧΑΡΒΑΡΝΤ

Η ζωντανή και ελκυστική γραφή δίνει σάρκα και οστά ακόμη και στις πιο αφηρημένες ιδέες.

Είναι ένα βιβλίο που μπορεί ο καθένας να διαβάσει και να απολαύσει.

STEVEN B. SMITH, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΓΕΪΛ

Ένας κομψός στοχασμός για την πολιτική εξουσία...

Οι Garrard και Murphy, με αυτοκριτική διάθεση απέναντι στην ιδιότητα του πολίτη, επιμένουν ότι «μπορεί εκείνος [ο πολίτης] να μην ενδιαφέρεται για την πολιτική, όμως η πολιτική ενδιαφέρεται για εκείνον».

ERIC BEERBOHM, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΧΑΡΒΑΡΝΤ

ISBN 978-960-484-538-5

9 789604 845385

Κωδ. μηχ/σης 25.154

www.epbooks.gr